

Sosyoloji ve Felsefe, Georges Gurvitch (2016-İlk Baskı 1985), Ankara: Ütopya Yayınevi.

Kitabın Türü: Çeviri ve Derleme

Yayına Hazırlayan: Kadir Cangızbay. Cangızbay, 1947'de İstanbul'da doğmuştur. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden emekli öğretim üyesidir. Başlıca Eserleri: Sosyoloji ve Felsefe, Gurvitch (çeviri ve derleme), Özgürlüğün Bilimi, Gurvitch Sosyolojisi (çeviri-derleme), Siyaset-ötesi Toplum, Komprador Rejimin Anatomisi, Sosyolojiler değil Sosyoloji, Sosyolojik Praksis, Gurvitch, Sosyoloji ve Felsefe, Hiçkimsenin Cumhuriyeti, Çok-hukukluluk, Laiklik ve Laikrasi, Globalleş(tir)me Terörü, Sosyalizm ve Özyönetim.²

Kitabın Amacı: Yazara göre, Gurvitch'in sosyolojik ve felsefi içerikli görüşleri yeniden gündeme getirilmelidir. Bunun için de onunla ilgili derli toplu bir çalışma yapılmalıdır. Bu gerekliliğin nedeni, Yeni Dünya Düzeni olup söz konusu düzen, gün geçtikçe palazlanan ve insanı öznelliğinden koparan birçok yeni sosyal bilim üretmiştir. Üretilen bu bilimlerle sosyolojinin de alanı sınırlanmakta olup sosyoloji, insanın öznelliğini bireyin öznelliğine indirgeyen basit bir öznellik okuyuculuğu tehlikesiyle yüz yüze kalmaktadır. Oysaki insan, kolektif eylemler/ kolektif özneler çerçevesinde anlam kazanan bir canlıdır. İnsanın bu özelliği, sadece bilimsel anlamda değil, insanın küresel bir barbarlığa kurban edilip edilemeyeceği konusu açısından da güncel tutulmalıdır. Bunu gündeme taşımak, Cangızbay için acil bir görevdir. Kitabın hazırlanmasının motivasyon kaynağı da bu görev bilincidir denilebilir.

1. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi E.F.S.T.T. ABD.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Halis Adnan ARSLANTAŞ, haarslantas@gmail.com

<https://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=5586>

Kitabın Kapsamı: Kitapta sosyoloji ve felsefe arasında var olan ilişkinin koparıldığı fakat bu kopuşun sürekliliğinin mümkün olamayacağı, sosyoloji ve felsefenin yeniden buluşma mecburiyetine mahkûm olduğu dile getirilmiştir. Çünkü yazara göre, felsefi bilgi ve bilimsel bilgi arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bu ortaklık, metodolojik bir eşik yakalamanın da yegâne yoludur (s.76,79). Bu düşüncelere bağlı olarak kitabın içindekiler kısmı ana başlıklar olarak şu bölümlerden meydana getirilmiştir:

- Önsöz
- Çevirinin Dili Üzerine
- Gurvitch'in Yaşamı ve Başlıca Yapıtları
- Gurvitch Üzerine
- Felsefi-Kültürel Temeli Bakımından Gurvitch Sosyolojisi
- Georges Gurvitch'in Sosyolojisi
- Düşünce Yolum ya da Sürüden Kovulan Adam
- Felsefe ve Sosyoloji
- "Özgürlüğün Bilimi" Sorunsalı Açısından Gurvitch Sosyolojisi
- Gurvitch Sosyolojisinin Somut Unsurları

Yazar, kitabın önsözünde insanı, değiştiren ve şartlara göre değiştirirken kendisi de değişen bir canlı olarak tanımlar. Ona göre bu durum, içkinleşen bir durum olup aynı zamanda insanın beşeri boyutunu kristalize olmuş bir özgürlük şeklinde ortaya çıkarırken tarihle arasında bir bağ kurmaktadır. Tarihi toplumsal varlığı meydana getiren insan çabasıyla birleştirmeyen sosyolojinin toplumsal yapıyı açıklayamayacağını dolayısıyla toplumsal gerçekliğin (a) kurumsal gerçeklikle yer değiştirerek gayri- insanileceğini (b) sistem ya da modellerle ilişkilendirilerek tarihsizleşeceğini, kısaca toplumsal yapılarla ortaya çıkan davranış örüntüleri, güç yapıları ve dengeleri, evrensel ve mutlak biçimlere dönüşerek, tarihi insan tarafından

üretilmeyen "şey" olarak lanse edecektir. Şayet sosyoloji bu yanılgıyı yaşarsa bir konformizme düşecek, toplum ve tarihi var eden kolektif birimlerin birbirlerine indirgenemez niteliklerini hiçe sayacak ve toplumu teknokratik içerikli tanımlamalarla türdeş bireyler (enformasyon toplumu, tüketim toplumu, vb.) şeklinde atomize edecektir.

Yazara göre son yüz elli yıl, tarih üretiminin zafiyetiyle doludur. Bu zafiyet, sonuçlar düzeyinde telafi edilmek istenirken sebepler düzeyinde yeniden üretilmektedir. Bu üretimde insan özgürlüğünü hareket noktası olarak seçemeyen beceriden yoksun bir sürü "sosyal bilim" cirit atmakta; özgürlük ise sadece ahlaki bir ülkü, siyasal bir talep, bir hak, köleleşme aracılığıyla hak edilecek bir ödül, ya da ticari bir lüks olarak görülmektedir. Gurvitch sosyolojisi, sadece bunların karşısında durarak değil, aynı zamanda özgürlük ve tarih meydana getirebilme arasındaki bilimsel ilişki açısından olduğu kadar ahlak ve vatanseverlik açısından da önemlidir(s.11).

Yazara göre sosyoloji, insan özgürlüğünün (humaine) bilimidir. Sosyolojinin insan özgürlüğünü tanımlayabilmesi için insanı nesnenin birleştirici ilkesi ve ortak paydası olarak görmek zorundadır. Aksi takdirde kendi varlık temelini yıkacaktır. Önsözün son kısmı, kendisini Gurvitch'le tanıştırdığı ifade edilen Doğan Ergun, Kemal Dal ve Coşkun Şen hocalara saygı ve şükran cümleleri ile bitmektedir. Önsözün hemen ardından "okura not" şeklinde bir başlık vardır. Bu başlıkta da "kitaptaki tercümelere kaynak olan kitap ve makalelerle yorum ve açıklamalarımızda yararlandığımız kitaplar" şeklinde bir başlıkla rehber bir kaynakça oluşturulmuştur. Bu, derleme ve çevirinin birlikte bulunduğu bir çalışma için oldukça kullanışlı bir yöntemdir(s.9-11).

Önsöz: Kitabın önsözünde, kitabın içindeki başlıkların bazılarının ilk defa bu kitapla birlikte kaleme alınmadığı dile getirilmiştir. Örneğin Cangızbay tarafından daha önce derlenen Gurvitch'in Sosyoloji ve Felsefe (1984) adlı çalışması ile Gurvitch Sosyolojisi-Özgürlüğün

Bilimi (1985) gibi derlemeler, bu kitapta tekrar yer edinmiştir. Ayrıca bir makale ve bir söyleşi metniyle "Düşünce Yolum ya da Sürüden Kovulan Adam (çev: Ömer Bozkurt) ile toplumsal yapılar (çev: Barlas Tolan)" makaleleri de kitaba eklenmiştir. Jean Cazeneuve tarafından 1966'da Revue Francaise de Sociologie'de yayımlanan "Georges Gurvitch'in Sosyolojisi" çalışması da kitapta yer almaktadır. Kitap, çeviri ve telifin birlikte yer aldığı bir eserdir. Böyle bir ortaklığın çeşitli zorlukları söz konusudur. Örneğin kişinin kavrama yüklediği anlamla kavramın farklı cümleler içindeki anlamı aynı olmayabilir. Cangızbay, bu zorluğun aşılmasını "Çeviri ve telifin birlikte kullanılması nedeniyle farklı karakterler kullanma yoluna gidildi" şeklinde dile getirmiştir. Ancak söz konusu zorlukların neler olabileceği net bir biçimde bir sonraki başlık olan "Çevirinin Dili Üzerine" başlığının içeriğinden anlaşılmaktadır. Son olarak kitapta, kitabın içeriğinin nasıl oluşturulduğu ve kitabın nasıl okunması gerektiğine dair bir okuma rehber bilgisi yer almaktadır(s.13-14). Bu şablon, her kitapta olması gereken bir uygulama olarak düşünülebilir.

Çeviri Dili Üzerine: Kitapta, çeviri ile ilgili olarak aynı anlama gelen farklı Türkçeleştirmelerden söz edilmektedir. Örneğin Globale- topyekün, bütünsel; Total- toplam, tümü kapsayıcı; moralite-ahlakiyet, ahlakilik, ahlak anlayışı; vie morale-ahlaki hayat, ahlaksız yaşam, manevi yaşam; group ement-zümre, gruplaşma vb. kavramlar, bu duruma ilişkin bazı örneklerdir. Cangızbay, bu durumu çevirilerin üç ayrı kişi tarafından yapılmış olmasıyla ilişkilendirmekte ve temelde daha farklı sebeplerin yattığını dile getirmektedir. Yazara göre, Gurvitch'i bütünsel düşünmek, bunun için de Gurvitch'in "Felsefe ve sosyolojisinin ortak eşiği olan onun kendi düşünsel evrimini anlattığı "Sürüden Kovulan Adam"ı ve bunun için de Cazeneuve'ün Gurvitch sosyolojisini bir bütün olarak tanıttığı makalesini okumak gerekmektedir(s.21). Bu, Gurvitch'in yapıtına özgü bir durumdur.

Georges Gurvitch'in Yaşamı ve Başlıca Yapıtları: Gurvitch, 1894'te Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki Novorossiks'te dünyaya gelmiştir. 1912-1914'te Rusya Almanya ve Polonya'da yükseköğrenim görmüştür. 1935'te Strasbourg Üniversitesi'nde Maurice Halbwachs'tan boşalan kürsüye atanan ve Camus'un da (1927-1929) hocalığını yapan Gurvitch, Prag Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Rus Hukuku bölümünde, Sorbonne'da Bordeaux Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, 1949 Sorbonneâ'da 1950'de Ecole Pratique des Hautes Etudes'e de hocalık yapmış, 1941-Özgür Fransa Hükümeti'nin desteğiyle New York'ta Ecole Libre des Hautes Etudes'ün kurulmasında görev almıştır. 1946-C.N.R.S. (Bilimsel Araştırma Ulusal Merkezi) bünyesinde C.E.S.'i (Sosyolojik İncelemeler Merkezi) ve Cahiers internationaux de sociologie'yi kurmuştur. Güney Amerika'dan Japonya'ya kadar birçok ülkede konferanslar veren Gurvitch, 1953 Mayıs'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde de altı konferans vermiştir. Prof. Dr. Nurettin Şazi Kösemihal, Prof. Hamide Topçuoğlu, Prof. Dr. Tarık Özbilgin, Prof. Dr. Şevki Güler, Prof. Dr. Ömer Bozkurt ve Doğan Ergün hocalar Gurvitch'i ele almışlardır. Gurvitch'in Uluslararası Hukuk Kuramına Giriş (1923) Fichte'nin Somut Etik Sistemi (1924), 1930- Alman Felsefesinin Günümüzdeki Eğilimleri, Hukuk Sosyolojisi (1942), Bilginin Toplumsal Çerçevesi (1966) gibi birçok yayımlanmış eseri bulunmaktadır(s.15-19).

Gurvitch Üzerine: Yazar, Gurvitch'in yaşamının son yıllarında en çok bilgi sosyolojisiyle ilgilendiğini dile getirerek onu "bir filozof olduğu gibi bilgi konusunda evrensel bir gerçekliğin olanaksızlığını bilecek kadar da sosyologdur" şeklinde tanımlamıştır. Gurvitch'e göre evrensel gerçeklik, ancak beşeri "coeficient (katsayı)"ndan bağımsızlaşmış bir bilgi için söz konusu olabilir; oysa bilgi daima beşeri bir üründür; insanlar daima belirli, yani evrensel değil kısmi çerçevede yaşarlar. Beşeri varlık olarak insan, "kosmos" ile "logos" arasında bir yerde bulunmaya, yani iki uçtan hiçbirleriyle, mutlak ya da evrenselle bütünleşmemeye mahkûmdur(s.24-25).

Kitapta, "Gurvitch'i anlamanın yolunun, onun

"Fesefe ve Sosyoloji"nin "ortak eşiği" olarak tanımladığı yaklaşımını bilmekle mümkün olacağı dile getirilmiştir. Çünkü bu ortak eşiğin ne olduğu bilinmeksizin onun yöntemini kavramak imkânsızdır. Gurvitch, bu yaklaşımını, "Diyalektik Hiper-ampirizm"ini uyguladığı "Sosyoloji ile Tarih ve Özel Toplum Bilimleri Arasındaki Diyelaktik"i ortaya koyarken uygulamıştır. Bu şu anlama gelmektedir: "Bütünsel toplumlar ve bunların tipleri" toplumsal gerçekliğin ayrıcalıklı kesimini oluşturan tarihsel gerçeklikten ödünç alınmalıdır. Tarihsel gerçekliğin başlama ve bitiş noktalarını belirleyebilmek için de çerçeve-ölçütler, toplumsal yapılar inşa etmek gerekmektedir. Yani kesinliğe dayanan farklı bütünsel toplum tipleri arasındaki geçişler, geçiş yerleri, geçişin nasıllığı ve zamanı bilinmelidir(s.21-22).

Gurvitch, insanın beşerileşmesi ile tarihselliğini aynı olgunun farklı görünüşleri yani insanın özgürlüğü olarak değerlendirmektedir. Zira tarih ve tarihin hem yapımıcısı hem de ürünü durumundaki insan, insan özgürlüğünün etkin ve etkili müdahalelerinin bir sonucu olarak vardır. Ancak tarih evrensel, homojen bir ortam değil; insan özgürlüğünü, dolayısıyla da zamanın her bir topluma göre kazanmış olduğu özel bir biçimdir. Çünkü tarihin akışı içinde ussal ve mutlak bir devamlılık bulunmamakta; ona bu yüklemeyi bizler yapmaktayız. İnsan, bütün insanlar ve bütün zamanlar için geçerli tek ya da bir örnek çerçevede yaşıyor olmadığına göre, insan özgürlüğü de içinde bulunduğu farklı çerçevelerle bağlantılı olarak farklı yoğunluk, biçim ve yönlerle tezahür edecektir(s.24).

Felsefi- Kültürel Temeli Bakımından Gurvitch Sosyolojisi: Gurvitch'e göre insanın beşeriliğinin temelinde, Mutlak'ı arayışı ve bu arayışa içkin olarak geçici ve izafi olanı reddetmesi yatıyorsa, sosyolojik bilincin temelinde yatanın da beşerinin zorunlu geçiciliği, izafiliğinin idraki ve kabulü olduğunu düşünmek gerekmektedir. Ona göre beşeri olanın zorunlu geçicilik ve izafiliği ile barışık olması sayesinde ki sosyoloji, her türlü Mutlak'ı kendi paradigması dışında tutmayı

başarmıştır. Yine Mutlak'ı, beşer dışında aramak ya da tarihselliğinden soyutlayıp biyolojik-psikolojik boyutuna indirgenmiş bir insanda yapılandırmaya çalışmak, insanın münferit figürlerinden birini ya da keyfice inşa edilmiş karma bir figürü evrensel insan olarak dogmalaştırmak gibi bir sapkınlıktır ki bu sapkınlık, mutlakın dışarıda tutulmasıyla en başta bertaraf edilmiştir(s.30-31).

Gurvitch, beşeri olanın temelinde insanın özgürlük eylemi olduğunu düşünmektedir. Bu eylem aracılığıyla nesnelere doğal akışını değişikliğe uğratan insan, aynı anda rasyonel zamanın astronomik olgulardaki devrevi tekrarlanırlıkla homojenliğini parçalayan yeni bir zamanı da yaratmıştır. Bu ölçüm noktaları doğal -veya doğalmışçasına- tekrarlanırlıklarda değil de insanın daha önce tekrarlanmış olan bir şeyleri, söz konusu doğal (veya doğalmışçasına) akışa dâhil etmesiyle oluşan bir zamana dayanmaktadır. Bu zamanın birimleri de her yerde ve her zaman tekrarlanan soyut bilimler olmayıp, birim olma niteliğini birbirine indirgenemez ve hiçbir ortak ölçüte vurulamaz oldukları, dolayısıyla da kendi kendilerinin ölçütünü oluşturdukları ölçüde var olan somut içeriklerden oluşmaktadır. Burada altı özenle çizilmesi gereken konu şudur: İnsan özgürlüğüne müdahalenin, belirleyicilikler hiyerarşisini maruz bıraktığı geri çekilme, belirleyiciliklerden söküp alınan ve onların etkisinden azade kılınan bir kesim olarak değil, belirleyicilikler hiyerarşisindeki bir "değişme" olarak varlık kazandığının görülebilmesidir. Belirleyicilerin hiyerarşilerinde meydana gelen bu değişmelerin toplumsal gerçeklik düzeyindeki tezahürü ise, tarihli toplumların topyekûn biçimlenişlerinde kaydedilen farklılaşmalardan başka bir şey değildir. Bu durumda şunu diyebiliriz ki insanın beşeriliği, ancak insan özgürlüğünün, kendisinde içkin olarak bulunduğu tarihselliği çerçevesinde varlık kazanabilir. Buradan yani Gurvitch'in felsefesinden Gurvitch sosyolojisinin bel kemiğini oluşturan şu üçlü sonuca ulaşılabilir:

- a) Tarihsel gerçekliğin ontolojik temelinin insan müdahalesiyle meydana gelen değişiklikler

olduğu ve bu müdahalenin insanın belirleyicilikler hiyerarşisi üzerinde etkisi bulunduğu, bunun da insan özgürlüğünden kaynaklandığı,

- b) İnsan özgürlüğünden kaynaklanan müdahalenin etkisinin belirleyicilikler hiyerarşisi üzerinde ortaya çıktığı, insan özgürlüğün yol alışlarının incelenmesiyle de kesişen bir inceleme olarak gerçekleştiği, ki bu noktada sosyolojinin belirleyicilik ile özgürlük arasında ampirik düzeyde kurulan amiyane dikatomiye de yıkarak aştığı,
- c) İnsan özgürlüğünün müdahalesinin sadece belirli bir belirleyicilikler hiyerarşisine karşı bir eylem olarak gerçekleşebileceği ve bu eylemin de ancak söz konusu hiyerarşinin yürürlükte bulunduğu münferit çerçevede yer alan gerçek bireysel ya da kolektif-öznenin iradesinden kaynaklanabildiği, insan özgürlüğünün her ne kadar beşerin temelini, tarihin de kalbini oluştursa da bu özgürlüğün yine de içlerinde bir "olumsallık (contigence, olabilir de olmayabilir de'lik)" olarak belirlenerek münferit çerçeveler karşısında izafilik taşıması(s.33-34).

Georges Gurvitch'in Sosyolojisi: Jean Cazeneuve'e göre Gurvitch sosyolojisinin oluşumunda rol oynamış çeşitli akımların dökümünü yapmaya çalışmak, özellikle çok ciddi yanlışlara düşme riskini göze almak demektir. O alışılmamış ölçüde bir genel kültüre sahiptir. Mücadeleci ve isyankâr mizacı, kendisini belki de kişiliğine ve düşüncesine en ters düşen yapılarla zenginleştirmiştir. Gurvitch, E. Durkheim ya da K. Marx'ı hayranlık duyarak eleştirmiş; ustaları olarak belirttiği Fichte, Saint Simon, Proudhon, Lëvy- Bruhl ve Mauss gibi yazarları bir ardıl gibi izlemekten kesinlikle kaçınmıştır(s.37).

Gurvitch'in Sosyolojisi başlığı altında düşüncenin temel oluşumu bakımından onun bir filozof yapısına sahip olduğu belirtilmiş, bu nedenle ampirik

sosyoloji uğruna kuramı harcamayı engelleyen bu özelliğini sonuna kadar koruduğu dile getirilmiştir. Bir zamanlar Lëvi- Strauss'un da belirtmiş olduğu gibi, onu kendi kuşağının diğer sosyologlarından ayıran temel bir özellik, yaşanan sosyolojik olay ve olguları açıkça belirtilmiş felsefi tutumu ile karşılaştırarak tutarlılıklarını ölçme kaygısı olmuştur. Gurvitch'in bu tutumunun yüzyılımızın başındaki Fransız sosyal bilimcilerinin geleneği içinde yer aldığı dile getirilmiştir. Gurvitch, ilk çalışmalarında Ortodoks mezhebine duyduğu ilgiyi korurken, daha sonraki çalışmalarında ise toplumsal hukuk fikri, Rousseau'nun siyasal kuramları, Proudhon'un toplumsal düşünceleri, bilimsel açıdan karşı çıkmakla birlikte duygusal bir yakınlık duyduğu Bergsoncu düşünce ve Alman fenomenolojisiyle ilgilenmiştir(s.37-38).

Gurvitch için kuram, pratik ve hatta eylemle beslenmeli, desteklenmelidir. Bu nedenle Gurvitch için, sosyoloji için zorunlu olan açıklayıcı bir yaklaşıma ve belirli bir sistemleştirmeye imkân sağlamak gibi bir görevi olan toplumsal yapı kavramından, toplumsal gerçeğin kapılarını matematik ve istatistiği açan bir anahtar olarak yararlanılmaması büyük bir öneme sahiptir. Gurvitch, toplumun özünü yapısızlaşma ve yeniden yapılaşma süreçleri içinde, yani alışılmış bir deyimle toplumsal yapılar içerisinde değil de, bu yapıların sürekli olarak kendi kendisini yenileyen eğretilikleri içerisinde yakalanıp kavranmasına olanak sağlayacak bir toplumsal yapı kavramı kurma yolunda tümüyle kendisine özgü bir çaba sarf etmiştir. Bunlar, ona karşı olanların en şiddetli tepki gösterdikleri noktadır(s.38-40).

Sosyolojinin özgür sorunlarını ele alırken kendisini, her defasında genel programının planını yeniden ele alma ve bunu her yeni bölümün başında bir kez daha belirtmek zorunda hissetmiştir. Her defasında tekrarladığı bu yeniden ele alış, neredeyse mekanik bir faaliyet izlenimi vermektedir. Oysaki ona göre kısmi kolektif olguları, her zaman tümünü kapsayıcı toplumsallığı ile olan ilişkileri içinde ve onunla görelilik olarak açıklamak gerekmektedir(s.44-45).

Gurvitch, kendi kuramının ve sosyolojinin statik ve dinamik olarak ikiye ayrılmasına, bütünlüğünü ve ayrılmazlığını çözümlenmeye çalıştığı alanın parçalanmasında bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkmış, bu tür yorumlarla arasına mesafe bırakmıştır(s.38-40). Gurvitch, toplumsal zamanlar üzerinde durduğunda işe sekiz tür toplumsal zaman belirleyerek başlamıştır. Bu toplumsal zaman türlerinin, toplumsal gerçeğin derinlemesine katlarının her birinde hangi yoğunlukta belirdiğini saptamış; ardından da bu sekiz toplumsal zaman türünün çeşitli mikro sosyal çevreler, özel toplumsal gruplaşmalar ve bütünsel toplumlar içindeki algılanış ya da kullanılış biçimi ve derecelerinin nasıl değiştiğini incelemiştir(s.45).

Gurvitch, bir yandan toplumun sürekli bir oluşum, kaynaşma, durmamacasına bir yenileşme halinde olduğunu ileri sürerken, öte yandan da yaratıcı çabasının en önemli bölümünü sınıflamalar bulmaya ve kavramlar sıralamaya ayırmıştır. Böylece hem sosyolojinin bilimsel yönden gelişmesine tutarlı ve engin katkılarda bulunmuş, hem de önemli bir bölümü kendi düşünsel çizgisinin dışında kullanılabilir bir kavramlar bütünü yaratmıştır. Bu arada bütünü kapsayıcı toplumsal olgu, daima en önemli toplumsal değeri ve kavram niteliğini korumuştur. Ancak bu toplumsal veriyi bilimsel bir nesne haline getirebilmek için o "derinlemesine" bir düşünsel tutumla, kendisi için en kolay ulaşılabilir ve kavranabilir hareket ederek, en "gizli" veya "örtülü" olanına doğru giden farklı katları ayırt etmiştir. Bu farklı katları, önce morfolojik ve ekolojik düzey, sonra örgütlenmiş belirgin toplumsal mekanizmalar, toplumsal modeller, belirli bir düzenlilik, ve anlaşılabilirlik göstermekle birlikte, örgütlenmiş mekanizmaların dışında meydana gelen ortak davranışlar, toplumsal roller, kolektif tutumlar, toplumsal simgeler, yenilik yaratıcı kolektif davranışlar, kolektif fikir ve değerler, kolektif zihinsel durumlar ve psikik eylemlerdir(s.43).

Düşünce Yolum ya da Sürüden Kovulan Adam: Ömer Bozkurt tarafından çevrilen ve

kitapta yer bulan bu başlık, ilk olarak 1958'de "Letters Nouvelles"te, ikinci kez ise 1966'da "L'Homme et la Société" dergisinin birinci sayısında yayımlanmıştır.

Kitaba göre Gurvitch'in dilinden onun sürüden nasıl kovulduğu anlatılmaktadır. "*Hegelci olmaksızın Marksist kalamayacağımı söylüyorlardı bana, oysa Hegel'i öylesine bir esaret kaynağı olarak duyuyordum ki, zekânın uyanışına yol açan bütün görüşlerin yıkılmak üzere olduklarını görüyordum. Boğulmak üzere olan bir insan gibi son kurtuluş hareketini Hegel'in Hukuk Felsefesi'ni okumakta aradım. Sonuç, bir yıkım oldu. Duyduğum kızgınlık sınırsızdı:....., on yedi yaşında bilebileceğim ve anlayabileceğim kadarıyla Hegelcilik ve Marksizm ile bütün bağlarımı kopardım*"(s.52).

Gurvitch, Marx, Stirner, Kirkegaard ve Proudhon gibi anti-Hegelci'lere ek olarak, Rickert, Windelband, Volkelt, Renouvier, Hamelin gibi yeni Kantçı felsefecilerden başka Tarde, Durkheim, Wubdt, Simmel gibi birçok sosyologla ilgili okumalar yapmış ama asla ardıl olmamış, hatta "Amerikan Hukuk Sosyolojisi"nden etkilense de daha realist bir tarzda kendi hukuk sosyolojisini geliştirmiştir. Bu çalışmada, Londra'da 1947'de ve 1953'te yeniden basılan bir kitabı vardır: "Hukuk Sosyolojisi".

Gurvitch'in Amerikan sosyolojisindeki betimsel ve deneysel çabaların büyüklüğü ile bilimsel olarak kullanılabilir sonuçların fakirliği arasındaki oransızlık, önemliyi tesadüften ayırma yeteneğinden yoksunluk, hiçbir açık kavramsal cihazı bulunmayan Amerikalı araştırmacıların kültür yokluğu dikkat çekicidir. İstatistik, hesap ve sondajın teknik mekanizmaları içinde, sosyolojide baş sorun olan açıklama, önemsiz bazı tasvirlerle feda edilmekte ve bunlara **post factum** bir sosyolojik kuram uygulanmaktadır. Bu, yeni Amerikan kuramlarının derinliksiz ve özyoksunluğudur(s.63-64).

Gurvitch'in sosyolojik bakışı, ona zaman zaman acı veren tek başlılık yaratsa da genelde ona son derece doğal gelmektedir. Bu doğallığın nedenini, onun felsefe ile sosyoloji arasındaki

işbirliği zorunluluğuna yönelik inanışının yarattığı düşünme biçimidir diyebiliriz(s.69). Görüldüğü üzere düşünceleri ve çabaları açısından onun bahtına çoğu zaman "akıntının tersine" gitmek düşmüştür. Düşüncesinin ritmi ise hemen hemen her zaman günün ritmi dışına vurmuştur. Durum göstermektedir ki o, yaratılışının gereği "sürüden atılmış" birisidir..... Ancak Fransız Ansiklopedisi (cilt XIX, 1957) için yazdığı "Sosyoloji ve Felsefe" makalesinde ısrarla belirttiği bakış tarzı kabul edildiği zaman, her iki klandan da sürülmüşlüğü'nün sona ereceği beklentisi içindedir(s.69).

Felsefe ve Sosyoloji: Gurvitch, bu başlık altında felsefe ile sosyolojinin birbirinden nasıl koptuğunu ve bu kopuşun sonuçlarını dile getirmektedir. Sosyolojinin doğduğu günden bu yana, felsefe ve sosyoloji ilişkisi sürekli zihinleri harekete geçiren bir sorun olmuştur. Şüphesiz sosyoloji, sosyolojinin resmi babası için sadece diğerlerinden daha genç herhangi bir bilim değil, bir "bilimler topluluğu", pozitif felsefenin anlamını ortaya çıkartan bir tür temel felsefedir. Sosyolojinin görev ve yeteneği, sadece tüm bilimlerin sentezini yapmak değil, "insanlığın büyük varlığı", hükümlerliğini da korumaktır. A. Comte'un sosyolojiyi kurmadaki rakipleri olan Saint Simon, Proudhon ve Marks, sosyolojilerinin felsefi bir temele dayandığını gizlememişlerdir. Bu temel Saint Simon'da ahlakçı Pantheizm, Proudhon'da ideal-gerçekçi çoğulculuk, Marks'ta diyalektik maddeciliktir(s.71).

Gurvitch'e göre 'Ampirik Araştırma" üzerine kurulmuş "Somut Sosyoloji" bir kez daha felsefe ile sosyoloji arasında tam bir ayrılmayı gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bu durum, son on yıllardır Amerikan sosyolojisini tanıyanlar için özellikle görünür bir haldedir. Amerikan sosyologları ve onların Avrupa'daki taklitçilerinin büyük çoğunluğu, hiçbir felsefi hazırlanmışlığa sahip olmadıkları gibi, böyle bir hazırlanmışlığın kendileri için gereksiz olduğuna da inanmaktadır. Dahası, her türlü felsefi analiz yeteneğinden yoksun olmak ve hiçbir felsefi düşünceden haberdar olmamak, onların gözünde araştırmacıların sahip olması gereken özelliklerdir.

Gurvitch'e göre felsefe ile sosyoloji arasındaki kopuşun sonuçları şu şekilde dile getirilebilir:

- ... Felsefe yapma korkusuyla her türlü kuramı dışlamak, olguların bulunmak için aranmayı ve zorlanmayı istediklerinin ve her birimin, kendi incelediği özgül alanı kuran kendi kavramsal işlem çerçevesine sahip olduğunun farkında olmamaktadır...
- ... Kuram ile araştırma arasında herhangi bir ilinti bulunmaması yüzünden, sosyoloji hem kör hem de boş bir çaba haline gelme tehlikesi ile karşı karşıyadır...
- ...Ampirik sosyoloji anketçisi kendisini sosyolojik "Teknokrat" değilse bile "Teknisyen" olarak hissetmekte; ancak bu yoldaki guruna kaynak olan "Testokrazi"nin aslında oldukça kaba bir mekânist komformizme hizmet etmekten başka hiçbir şey yapmadığının farkına varmaktadır.
- ...Ampirik anketlerin düzensiz verileri, keyfi bir biçimde kendilerine bazen Pareto'nun, bazen davranışçılığın, bazen Freud'un bazen de Weber'in ya da onun Amerikalı benzeri Parsons'un anlayışları uygulanarak **post factum** olarak yorumlanmaktadır(s.75-76).

"Özgürlüğün Bilimi" Sorunsalı Açısından Gurvitch Sosyolojisi: Gurvitch'e göre Sosyolojiyi "hürriyetin bilimi" olarak inşa etmeye ilk girişen olmanın şerefi tabii ki Saint Simon'a aittir. Comte'un "Socio-logie" terimini türetmesinden neredeyse 40 yıl önce Saint-Simon böyle bir bilime "sosyal fizyoloji" ve "insanın bilimi" adlarının yanı sıra "hürriyetin bilimi" adını da layık görmüştür(s.87).

Saint-Simon'a göre, üretici olmayan sınıfların iktidarına dayanan rejimlerin negatifliğini ve izafiliğini zımnen kabul ettiği insan hürriyeti, endüstri toplumunda, sadece vaz eden, yaratan bir özgürlüktür. Bu özgürlük, toplumdaki her türlü belirleyiciliğin üstesinden gelecektir. Başka bir anlatımla endüstri

toplumuna tekabül eden gerçeklik, özgürlüğün somutlaştığı, yani özgürlükten başka hiçbir etkenin hükmünün geçmediği bir alan olacaktır. Özgürlük, belirlenmişliğin ta kendisi olduğuna göre, işi toplumsal gerçeklikte geçerli olan belirleyicilikleri ortaya koymak olan sosyolojinin söz konusu bu toplumla alıp vereceği hiçbir şeyi olamaz(s.89). "Özgürlük, engellerin aşılması şeklinde ve ölçüsünde fiilileşir" diyen Gurtvich, ne evrensel bir özgürlük, ne de evrensel bir belirleyicilikler hiyerarşisinin vaz edilemeyeceğine inanmaktadır. Bu noktada bize yol gösterecek olan, yani metodolojik bir değer de taşıyan maksimi Rosa Lüksemburg'un dile getirdiğini söylemektedir. "özgürlük, daima başkalarının özgürlüğüdür."(s.89-90).

Yine Gurvitch'e göre özgürlük, "başkaları" diğerlerince ayakta tutulan belirleyiciler olduğunda ortaya çıkar. Bu demektir ki eş-anlı olarak ele alındıklarında bir dikotomi oluşturan toplumsal belirleyicilik-insan özgürlüğü terimleri, aslında eş-özlü, yani cevherdaş olgulara tekabül etmektedir.." Gurvitch, "toplumsal belirleyiciliklerin yol alışlarının sosyolojik incelemesi" ile "insan özgürlüğünün yol alışlarının sosyolojik incelemesi"nin birbirleri ile karşılaşıp kesişmelerini ön görmekle, bir yandan özgürlükçü felsefe geleneğini sosyoloji yönünden aşarken, diğer yandan da sosyolojinin eğer bir bilim olarak kalacaksa ortaya koymak zorunda olduğu belirleyicilikleri içinde arayacağı özgül teorik nesnenin felsefi temellendirmesini de yapmış olmaktadır(s.91).

Gurvitch Sosyolojisinin Somut Unsurları: Gurvitch, fikirlerin tarihini, bu fikirlerin doğuşlarına yönelik her türlü değerlendirmeden bağımsız bir şekilde yani bu fikirlere sadece sistematik olarak ve kurulma biçimleri açısından inceleyebileceğimizi dile getirmektedir. Bunun tersine bir yolu da araştırılan nesnenin gözden kaybedilmesi olarak değerlendirir(s.93). Bu değerlendirmeye bağlı olarak:

- I) Diyalektik Hiper-Ampirizm
- II) Toplumsal Gerçekliğin Derinlemesine Katları
- III) Metodolojik Tipolojiler
 - A) Mikrososyoloji
 - B) Münferit Gruplaşmalar ve Toplumsal Sınıflar
 - 1) Zümreler
 - 2) Toplumsal Sınıflar
 - C) Toplumsal Düzenleyicilikler
 - D) Topyekün Toplular
- IV) Tipolojik Metodlar
Sosyoloji ile Tarih ve Toplumsal Bilimler Arasındaki Diyalektik
- V) Gurvitch'de Ontolojik- Metodolojik- Etik Ortak Eşik: Çoğulculuk

Şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca Gurvitch'in bu başlığı maddeler haline getirmesinin nedenini "düşünceye özgüllüğünü veren itici gücün, ana temayı yakalamada; düşüncenin farklı alan ve konulardaki çeşitlemeleriyle ana tema arasındaki ilişkileri kurmak ve bu ilişkilerin ne derecede bir iç tutarlılık gösterdiğini tespit amaçlı" yaptığını dile getirebiliriz(s.93).

Diyalektik Hiper-Ampirizm: Gurvitch'e göre diyalektik, ampirizmin "sağduyu" ve "yeni bilimsel anlayış" ile yakın bir yere konulur ve diyalektik "yeni bilimsel anlayış" ile özdeşleştirilirse son derece tehlikeli bir hale gelmektedir(s.103).

Toplumsal Gerçekliğin Derinlemesine Katları: Toplumsal varlığı Saint-Simon'la birlikte, insanın çalışma sürecinin hem kendisi hem de ürünü olarak gören Gurvitch için toplumsal gerçekliğin kavranması, bir yandan bu gerçekliğin ortaya çıktığı çok katmanlılık, düzey ve kesimlerin ayrıştırılması,

diğer yandan da tüm bu kat, düzey ve kesimlerin bütüncü bir bakışla hep birlikte ve topyekün ele alınmasıyla mümkün olacaktır(s.131).

Metadolojik Tipolojiler: Toplumsal gerçeklik insan çabasıyla üretilip oluşturulduğuna göre bu gerçekliği kendi dışında bir ölçüte vurarak tanımlamak, anlamak mümkün değildir; bu anlama ve tanımlama işini toplumsal gerçekliğin kendi içinden hareketle yapmak gerekmektedir(s.151).

Mikrososyoloji: "Toplumsal gerçekliği kuran en temel öge, bütün tarafından ve bütünü içinde bağlanma biçimleridir." "... Toplumculuk tezahürleri, mikrososyolojik boyutta yer alan ve bütünü kapsayan toplumsal olgulardır(s.153).

Münferit Gruplaşmalar ve Toplumsal Sınıflar: Gurvitch'e göre "Her grup bir toplumsal bağlaşmalar mikrokozmosudur. Her sınıf ve topyekün toplum ise aynı zamanda hem bir mikrokozmoslar makrokozmosu hem de doğrudan doğruya mikrokozmosdur"(s.162).

Zümreler: Gruplaşmalar arasında var olan özgül hiyerarşiler, toplam toplum tiplerini ele alırken en belirgin ölçütlerdir(s.163).

Toplumsal Sınıflar: "Toplumsal sınıf, toplam toplum içinde birbirleri ile karşıtlaşan gruplaşmalardan meydana gelmiş kısmi bir makrokozmos ya da bir gruplaşmalar gruplaşmasıdır."(s.176).

Toplumsal Düzenleyicilikler: Gurvitch'e göre toplumsal düzenleyiciler ahlâk, hukuk ve bilgidir. Bilgi konusunda birbirinden farklı yedi kısımdan söz eder. Ayrıca bu kısımların her birinde ortaya çıkan sekizli bir dikotomik bilgi biçimleri listesi oluşturur. İnsanlar topluluğunun incelenmesi hiçbir şekilde biyolojik bir varlığın incelenmesi değildir. İnsanların gerek kolektif, gerekse bireysel çabalarından, gerek maddi ve gerekse manevi üretimlerinden; doğayı,

toplumu ve üyelerini değiştiren eylemlerinden var olan yapıları aşmalarından ve kolektif yaratıdan oluşur(s.216).

Topyekün Toplumlar: Gurvitch sosyolojisi, en geniş kapsamlı ve en açıklayıcı çerçeve olarak "topyekün toplumları" ele alır. "Topyekün toplumlar", belirli bir toplumsal gerçeklik içinde aynı zamanda bir yandan en etkili, diğer yandan da en zengin içeriğe sahip olan bütünü kapsayan toplumsal olgulardır. "Topyekün toplum", bütünü oluşturan olguyu tüm katmanlarıyla ve olgunun içindeki her türlü toplumsal bağdaşmaları ve her tür gruplaşmaları tamamen birlikte kapsar(s.275).

Tipolojik Metod: Durkheim'in "toplumsal olguların yine toplumsal olgularla açıklanması" ilkesini gerçekleştirme esasında, sosyolojinin bağımsız bir bilim olma iddiasını Gurvitch'in tipolojik metodu haklı çıkarmaktadır. Gurvitch sosyolojisi, en geniş açıklayıcı çerçeve olarak birbirleri ile yapıları esasında ayrılan dolayısıyla yapıları birbirinden farklılaştırarak tarih sürecini yaratan insan özgürlüğünün en etkili müdahalelerini içkin durumdaki topyekün toplum tiplerini kendisine temel açıklayıcı çerçeve olarak almakla, bir yandan statik sosyoloji diğer yandan dinamik sosyoloji ya da toplumsal düzen-toplumsal değişme ve determinizm-özgürlük karşıtlıklarını aşmış, diğer yandan da Durkheim'in yukarıda dile getirilen iddiasını haklı çıkaracak metodu çizmiştir(s.335-336).

Gurvitch'de Ontolojik-Metadolojik-Etik Ortak Eşik: Çoğulculuk: Gurvitch için farklı toplum tipleri, tek bir sosyolojik belirleyicilik formülü ile açıklanamaz. Farklılık yaratan tarihsel gerçekliğe zemin oluşturan toplumsal gerçeklikteki belirleyicilikler de tek tür, evrensel ve mutlak değildir. Ancak çoklu, kısmi, sınırlı ve göreceli oldukları açıktır. Sosyoloji, tipolojik bir metoda sahip olmasına rağmen aslen açıklayıcı bir bilimdir. Bu açıklayıcı nitelik, sosyolojinin determinist

olmasını gerektirir; şu anlamdaki incelediği olguları, gerçek bir çerçeveye, bütünlüğe, evrene yani görelî bir tutarlılığa sahip olan bir evren içine yerleştirebileceği varsayımından hareket eder. Her bir unsurun taşıdığı belirleme gücü bir topyekûn toplum yapısından diğerine hem kendi içindeki hem de diğer kısmi belirleyici güçler karşısındaki önem ve etkililik bakımından değişiklik gösterir. Bu kısmi belirleyiciliklerdeki değişiklikler her bir topyekûn toplum tipine özgü farklı bir sosyolojik belirleyicilik formülünün geçerli olduğunun göstergesidir(s.353-354).

Değerlendirme: Ülkemizde doğrudan Gurvitch hakkında makale düzeyinde yapılan akademik çalışma sayısı tarih itibarıyla düşünüldüğünde oldukça azdır. DergiPark'ta tarama yapılırken geçen isimler ve yayım yapılan tarihlerin: Nurettin Şazi Kösemihal,(1954-1955-1957 tarihlerinde), Hilmi Ziya ÜLKEN, (1947), Hamide TOPÇUOĞLU, (1949-1950-1951-1952-1956 tarihlerinde), Hamide UZBARK, (1945), Ömer Bozkurt (1967), Hızır Murat Köse, (2002), Hasan TÜZEN, Güney ÇEĞİN, (2008 tarihinde, Kadir Cangızbay ve Türkiye'de Gurvitch Sosyolojisi) gibi bir tablo önümüze çıkmaktadır. Oysaki 1953 yılının Mayıs ayında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin davetlisi olarak ülkemize gelerek "Les determinisme sociaux et la Jiberte humaine" üzerine altı konferans veren Gurvitch, (Kösemihal, 2014, 141) hukuk, felsefe, sosyoloji ve bilgi sosyolojisi açısından önemlidir. Örneğin XX. yüzyılın başlarında hukuk sosyolojisinin konu ve alanını belirlediği ve bu alanın gerçek temellerini attığı varsayılmaktadır. Onun bu alandaki yaklaşımı büyük ölçüde ülkemizdeki hukuk sosyologları tarafından da benimsenmiştir (Topçuoğlu, akt., Köse, 2002, 97). Ayrıca Gurvitch, bilgi sosyolojisi konu itibarıyla bilgi türleri, bütünsel toplumlar, sınıflar ve gruplar şeklinde karşılıklı işlevsel ilişkilerle (Güven 1999:59) ele alması ve bu şekilde tanımlaması ülkemiz bilgi sosyolojisi için done

üretiminde önemli bir bakış açısı oluşturmuştur. Gurvitch'i ülkemizde sosyoloji ve felsefe adı altında tek bir başlıkla bir kitap şekilde ele alan isim Kadir Cangızbay'dır. Bu nedenle Cangızbay'ın "Gurvitch: Sosyoloji ve Felsefe" adlı kitabının tanıtılması, sosyoloji ve felsefe okurları için oldukça önemlidir. Bu önem, gerek tez çalışmaları gerekse makale düzeyindeki çalışmalar için araştırmacılara birçok yeni araştırma konuları önerebilmektedir. Örneğin Gurvitch sosyolojisinin bir kısmı, değerler ve kültür sosyolojisi alanıyla çok yakından ilgilidir. Bunu görebilmek için de onun alanla ilgili bazı kavramlara yüklediği anlamları bilmek gerekmektedir. Cangızbay'ın derlemesi bu anlamda önemli ve bir kitap halindeki tek çalışmadır.

Dile getirmek istediğimiz şeyi biraz daha açmak gerekirse görülecektir ki Gurvitch'e göre toplumu oluşturan her bir parça toplumsal ilişkileri sürdürmek, korumak ve dağılmasını önlemek gibi bir fonksiyon yerine getirir. Bu anlamda toplumsal bağdaşma şekilleri, sosyoloji ve felsefenin gölgesinde kalıplaşarak yaşar. Ancak bu içerikler yeni biçimlerle sosyoloji dünyasında farklı bir görünüş kazanır. Bunların böyle olma nedeni, iç içe bağlantıların dürtüsel etkisiyle ilgilidir. Bu şekilde meydana gelen sosyolojik kurallar, canlı ve gerçek olguları temsil eden toplumsal ilişkilerin sembolleridir. Toplumsal ilişkiler değiştiğinde bu semboller de değişir. Yine Gurvitch'e göre toplumsal gerçeklik önemlidir. Toplumsal gerçeklik, özgürlük ile insani belirleyiciliğin kesişme noktası, tarihsel gerçekliğin varoluş nedeni ve insanın iradî müdahalesiyle oluşturduğu dönüşümlerdir. Bu dönüşümlerde insani özgürlük izafi bir özgürlüktür. Bu beşerin göreceliliğinin de bir göstergesidir. Gurvitch sosyolojisinde toplumsal gerçeklik bir yandan derinlemesine diğer yandan yatay analize dayanır. Felsefeyle irtibatlı olan sosyolojik bir düşünceye sahip olan Gurvitch, düşüncesini yapılandırırken sosyolojisinin doğasında var olduğunu düşündüğü

özgürlük problemi ve bu probleme yönelik çözüm önerilerini de dile getirmiştir. Gurvitch sosyolojisi, tarih üreten insan bakış açısıyla insanın biraradalığının toplum tiplerini oluşturduğu düşüncesiyle de önemlidir. Bu düşünce bağlamında toplumsal bağdaşma biçimlerinin dengesini grupların oluşturduğunu dile getirerek sosyolojik bakış açısına zenginlik katmıştır.

Kaynakça

- Güven, S. (1999). Toplumbilim, Bursa Ezgi Kitapevi.
- Topçuoğlu, H. (1963). Hukuk Sosyolojisi Dersleri I, (2. Baskı), Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Köse, H.M.(2002).“Georges Gurvitch’in Hukuk Sosyolojisi Alanında Türkiye’ye Etkisi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Volume (51), 3, p. 97-115.
- Kösemihal, N.Ş. (2014), İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt 2, Sayı 9, 1954, 141 – 163.